

UiO : Det juridiske fakultet

Professor Kirsten Sandberg

FORELESNINGER I VELFERDSRETT: Barnevernloven

Våren 2016

Læringskrav og hovedlitteratur

Studenten skal ha god forståelse av følgende tjenester:

- Reglene om tvang overfor barn og foreldre

Hovedlitteratur: Velferdsrettsboka avsnitt 10.7
(unntatt petit)

Oversikt over forelesningen

- Rettskilder, myndigheter, oversikt over tiltak
- Omsorgsovertakelse
- Samvær etter omsorgsovertakelse
- Adopsjonssamtykke
- Særtiltak ved alvorlige atferdsvansker

Rettskilder

- Grunnloven §§ 102 og 104
- EMK og FNs barnekonvensjon, jf. menneskerettsloven § 2, med forrang etter § 3
- Barnevernloven, siste større endring 21.06.13, Prop. 106 L (2012-2013), i kraft til ulik tid, senest 01.06.14
- Forarbeider
- Rettspraksis
- Forvaltningspraksis: Rundskriv og fylkesnemndavgjørelser
- Juridisk teori
- Relle hensyn

Menneskerettslig utgangspunkt

- Grl. § 104, 3. ledd: Barn har rett til vern om sin personlige integritet
- Barnekonvensjonen art. 19 forplikter Norge til å bruke alle tiltak for å beskytte barnet mot alle former for vold, herunder omsorgssvikt og misbruk

Menneskerettigheter forts.

- Grl. § 102 Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin kommunikasjon
- EMK art 8 og BK art 16 og 9 gir rett til familieliv, men godtar en viss adgang til å gripe inn i dette for å beskytte barnet
- Grl § 104: «fortrinnsvis i egen familie»

Noen tall 2014

- 53 100 barn fikk barnevernstiltak (= 2013)
- 9 600 barn fikk omsorgstiltak (6 % økning)
- 43 500 barn fikk hjelpetiltak

Hvilke myndigheter behandler tvangstiltak i barnevernet

- Kommunens barneverntjeneste, § 2-1
 - Forbereder vedtak for fylkesnemnda, 5. ledd c
 - Iverksetter og følger opp vedtak i fylkesnemnda, § 5.ledd d
- Fylkesnemnda, § 7-1
 - Treffer vedtak om «tvangstiltak»
 - Omsorgsovertakelse behandles av fylkesnemnda selv om det skjer med foreldrenes samtykke
 - Vedtakene kan bringes inn for domstolene til full prøving, jf. bvl. § 7-24 og tvistel. § 36-5 (3)

Oversikt over tiltakene etter bvl. (de i **rødt** vil bli behandlet nedenfor)

- Hjelpetiltak
- Akuttvedtak, §§ 4-6, 4-9 og 4-25, 2. ledd
- Pålegg om undersøkelse, behandling eller opplæring, §§ 4-10 og 4-11
- **Omsorgsovertakelse, § 4-12**, se også § 4-8, 2. og 3. ledd
- **Fratakelse av foreldreansvar**, § 4-20, 1. ledd
- **Adopsjonssamtykke**, § 4-20, 2. og 3. ledd
- Institusjonsplassering ved **alvorlige atferdsvansker**, §§ 4-24 og 4-26
- **Tvangsplassering ved menneskehandel**

Omsorgsovertakelse, § 4-12

Vilkår – oversikt

- Ett av grunnvilkårene i § 4-12 første ledd
- Nødvendig etter annet ledd
- ”kan” treffes: Barnets beste skal være avgjørende etter § 4-1 første ledd

Alvorlig omsorgssvikt, § 4-12, 1. ledd a

a) dersom det er alvorlige mangler ved den daglige omsorg som barnet får, eller alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakt og trygghet som det trenger etter sin alder og utvikling,

- Fysisk omsorg: Mat, klær, bolig, hygiene, helse, sikkerhet. Oppfølging i forhold til helsestasjon, barnehage, skole, hjelpeinstanser. Økonomi skal avhjelpes av det offentlige
- Psykisk omsorg: Varme, nærhet, "bli sett", få respons, stimulering, sosialisering, grensesetting. Følelsesmessig avvisning. Vitne til vold. Psykiske lidelser.

Spesielt hjelpetrengende barn, § 4-12, 1. ledd b

b) dersom foreldrene ikke sørger for at et sykt, funksjonshemmet eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket sitt særlige behov for behandling og opplæring,

- Syke barn – legehjelp, medisiner, oppfølging
- Både fysisk og psykisk funksjonshemming. Forutsetter svikt i foreldrefunksjonen
- Spesielt hjelpetrengende: Barn med psykiske problemer, atferdsproblemer
- Jf. §§ 4-10 og 4-11

Mishandling, § 4-12 c

c) dersom barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet,

- Vold
- Seksuelle overgrep
- Psykiske overgrep: Sjikane, trakassering

Fremtidsvurdering, § 4-12 d

d) dersom det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet

- Foreldrenes personlige forutsetninger
- Deres evne til omsorg, ikke personlighetstrekk i seg selv
- Tilbakestående, alvorlige sinnslidelser, rusmiddelmisbruker
- Ikke nødvendig at omsorgssvikten har manifestert seg, barnets situasjon tilfredsstillende i dag
- Overveiende sannsynlig er strengt beviskrav etter bvl.
- Hensynet til barnet vs. rettssikkerhet

Nødvendig, § 4-12 annet ledd

- Nødvendig ut fra den situasjon barnet befinner seg i
- Ikke hvis det kan skapes tilfredsstillende forhold for barnet ved hjelpetiltak etter § 4-4 eller ved tiltak etter § 4-10 eller § 4-11.
- Mildeste inngreps prinsipp
- Se bort fra en situasjon som er gått over
- Hjelpetiltak skal prøves eller være vurdert som nytteløst

Hjelpetiltak, § 4-4

- Formål: Bidra til positiv endring hos barnet eller i familien, jf. 1. ledd, 2. pkt.
- Vilkår: Særlig behov, jf. 2. ledd. Må være et behov utover det normale, men skal ikke mye til. Lav terskel.
 - På grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner
- Plikt for barnevernet, ”skal”. Rett for barnet?
- Barnets beste skal være avgjørende, jf. § 4-1, både for om tiltak skal settes inn, og hvilket
- Samtykke fra foreldrene kreves som utgangspunkt, men NB: Utvidet adgang til å pålegge fra 01.04.16!

Vedtak *kan* treffes: Barnets beste

- Innledningen til § 4-12: Vedtak om å overta omsorgen for et barn kan treffes
- § 4-1: **Barnets beste** avgjørende vekt
- Helhetsvurdering. Men barnet er i en alvorlig situasjon, det skal mye til for å unnlate omsorgsovertakelse
- Plasseringen må være bedre for barnet enn å bli hjemme
- Barnets egen mening, jf. § 4-1, 2.ledd og § 6-3

Forholdet til Grunnloven

- § 102. Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin kommunikasjon.
- Viktig at den er balansert mot barnets rett til vern om personlig integritet, Grl. § 104 tredje ledd
- Hva med § 104 i.f. «fortrinnsvis i egen familie»?

Rt. 2002 s. 875

- EMD: De strenge vilkår for omsorgsovertakelse oppfyller art. 8
- Dommen behandles på kurs

Eksempel på § 4-12-vurdering: Rt. 2005 s. 624

- Jente 13 1/2 år, sterkt fysisk funksjonshemmet. Omsorgen var overtatt, sak reist etter § 4-12
- Vurderingen skal skje ut fra forholdene på domstidspunktet, jf. tvisteloven § 36-5 ”prøve alle sider av saken”
- Barnet:
 - Intellektuelt velfungerende jente
 - Men sterkt hjelpetrengende, dvs. spesielle omsorgsbehov pga sin funksjonshemming (32)

Rt. 2005 s. 624 forts.

- Mors omsorgevne:
 - Vist mangelfull evne til positivt samarbeid med det sosiale hjelpeapparatet. Jenta følgelig ikke fått den nødvendige faglige oppfølging (33-34)
 - Involverer datteren i konflikter med andre omsorgspersoner
 - Mor har generell omsorgsevne; samarbeidsevnen er problemet (37)

Forts.

- Jenta ønsker ikke tilbakeføring. Savner respekt fra mor for sin situasjon. Jentas mening ikke avgjørende, men moment (41)
- HR opprettholder. § 4-12 bokstav a og d. Hvorfor d? Hva med b?

Fylkesnemnda Oslo Akershus 21.10.2011

- Barn f. februar 2010. Mor ruset seg på heroin under hele graviditeten. Også far rusmisbruker
- Gutten økende tegn på abstinens med sitring, gråt og stivhet i kroppen samt spisevansker etter fødsel
- Familien skulle flytte sammen på institusjon, men bruk av kokain og heroin ble oppdaget dagen før. Akuttplassering.
- Fylkesnemnda: Gutten fungerer dårlig i forhold til alder og er spesielt sårbar. Trenger trygge, stabile og tålmodige omsorgsgivere som ser hans behov og tilpasser stimuleringen.
- Omsorgen overtatt

Iverksetting, plassering og oppfølging

- Seks ukers frist for iverksetting, § 4-13
- Plasseringsalternativer generelt, § 4-14
- Valg av plasseringssted i det enkelte tilfelle, § 4-15
 - Barnets egenart
 - Behov for omsorg og opplæring i stabilt miljø
 - Kontinuitet i barnets oppdragelse, jf. BK art. 20
 - Etnisk, religiøs, kulturell og språklig bakgrunn, jf. BK art. 20
 - Varighet av plasseringen
 - Ønskeligheten av samvær
- Fylkesnemnda kan stille vilkår om sted, men gjør det sjelden

Planer og oppfølging

- Foreløpig plan skal lages straks, endelig plan innen to år, § 4-15, 3. ledd
- Følge opp barn og foreldre, § 4-16:
 - Barneverntjenesten har et løpende og helhetlig ansvar for oppfølgingen av barnet, herunder et ansvar for å **følge utviklingen til barnet og foreldrene**
 - Barneverntjenesten skal der hensynet til barnet ikke taler imot det, legge til rette for **samvær med søsken**
 - **Foreldrene** skal få tilbud om veiledning og oppfølging

Samvær etter omsorgsovertakelse

Samvær og menneskerettigheter

- BK art. 9 nr. 3: Partene skal respektere den rett et barn som er atskilt fra en eller begge foreldre har til å opprettholde **personlig forbindelse og direkte kontakt** med begge foreldrene regelmessig, med mindre dette er i strid med **barnets beste**.
- EMK art. 8: Det skal legges til rette for gjenforening

Samvær - barnevernloven

- Hovedregel: Samvær. Både barn og foreldre har rett, § 4-19
- Fylkesnemnda kan nekte samvær ut fra barnets beste:
 - Varig eller langsiktig omsorgsovertakelse ikke nok
 - Krever spesielle og sterke grunner, Rt. 2002 s. 908, se også Rt. 2014 s. 976
 - Jentas vegring, mishandling, Rt. 2004 s. 1046

Samværsnektelse – Rt. 2002 s. 908

- HR viser til Adele Johansen-dommen, ekstraordinære tilfeller. Norsk rettspraksis i samsvar.
- Fratakelse av samvær krever spesielle og sterke grunner
- Mor store psykiske problemer, borderline med svakt ego, tvangstrekk, selvdestruktiv
- Dette i seg selv ikke nok; avgjørende er virkningen for omsorgen for barnet

Forts.

- Jente 6 år. Skadet og sterkt sårbar, i stor grad pga omsorg hos mor de første 14 mnd
- Mors uforutsigbarhet og bruk av avstraffelser
- Samvær fra før 2 timer 2 ganger i året. Fungert dårlig. Jenta sterke reaksjoner etterpå. Det barnet mor er glad i, er et fantasibarn.
- Samvær nektet

Samværrets omfang, § 4-19, 2. ledd 1. pkt

- Barnets beste, § 4-1
- Hensynet til stabilitet og kontinuitet, § 4-1
- Ikke "vanlig samvær" etter barneloven § 43, 2. ledd, Rt. 1996 s. 1684
- Avhengig av formålet, Rt. 1998 s. 787 (s. 792):
 - Midlertidig plassering – best mulig kontakt
 - Langvarig plassering – kjennskap
- Opprettholdt i Rt. 2012 s. 1832. Omfanget må ikke være til hinder for å etablere en trygg og god relasjon til fosterforeldrene

Samværrets omfang forts.

- Barnets reaksjoner
- Sårbarhet for utviklingsforstyrrelser, Rt. 2003 s. 425
- Barnets alder
- Barnets mening
- Foreldrenes pers. egenskaper og problemer, Rt. 2006 s. 247
- Konfliktnivået i saken

Fratakelse av foreldreansvar og adopsjonssamtykke, § 4-20

Fratakelse av foreldreansvar, § 4-20 første ledd

- Vilkår: Omsorgen overtatt
- Ingen ytterligere vilkår, men strengere vilkår må innfortolkes
- Enten at forelderen blander seg utilbørlig inn i omsorgen for barnet eller at han/hun hindrer avgjørelser
- Eller at man ønsker å åpne for adopsjon

Samtykke til adopsjon, § 4-20 annet og tredje ledd

- Utgangspunktet: foreldrene skal samtykke til adopsjon, jf. adopl. § 7
- Det mest inngripende barneverntiltaket

Vilkår for adopsjonssamtykke, § 4-20, 3. ledd

Fylkesnemnda kan gi adopsjonssamtykke hvis:

- Foreldreansvaret fratatt, 2. ledd
- Sannsynlig at foreldrene varig ikke vil kunne gi barnet forsvarlig omsorg, eller
- Barnet har fått slik tilknytning at det kan få alvorlige problemer ved flytting, 3. ledd bokstav a, og
- Adoptivsøkerne har vært fosterforeldre og vist seg egnet, bokstav c, og
- Adopsjon vil være til barnets beste, bokstav b

Adopsjon, forts.

- Strengt vilkår i a, ”varig”.
- Barnets beste: HR tidligere nektet adopsjon fordi barna burde ha fortsatt kontakt med moren, Rt. 1997 s. 534 og Rt. 2001 s. 14. Stor vekt på EMK. Dissens 3-2 i begge
- Klar kursendring **Rt. 2007 s. 561**. Dommen behandles på kurs. Resultat: Adopsjon
- Loven endret 2010 slik at det nå er mulig å fastsette besøkskontakt, se nedenfor
- Men først: dom fra oktober 2015

Rt-2015-1107, adopsjon avslått

- Jente 6 år 7 mnd, beredskapshjem som spebarn, deretter fosterhjem siden januar 2011
- Barnets beste i bokstav c suppleres av et krav om særlig tungtveiende grunner
- Et sårbart barn som har hatt en særlig vanskelig start i livet, og som trenger ro, trygghet og forutsigbarhet
- Trygg og god omsorgsbasis i fosterhjemmet
- Moren død. Samvær med faren for tiden ikke til barnets beste pga sterke reaksjoner
- Men ikke noe i forholdet til den biologiske faren som skulle gi opphav til uro og konflikter
- En adopsjon vil bryte alle bånd til faren. Kan utsettes

Besøkskontakt etter adopsjon, § 4-20 a

- Ny i 2010
- Mye diskusjon om dette gjennom mange år, Høyesterett oppfordret
- Hensyn: Barnets beste – oppnå rettslig trygghet i adoptivhjemmet uten å avskjæres fra kontakt med biologiske foreldre
- Ordlyden noe endret i 2014, men ikke innholdet

Nærmere om § 4-20a

- Fylkesnemnda bestemmer, jf. 1. ledd
- Noen av partene må ha krevd det, og
- Adoptivsøkerne må samtykke, jf. 1. ledd
- Nemnda skal fastsette besøkskontakt hvis til barnets beste. Må fastsette omfanget, jf. 1. ledd
- Overprøving av fylkesnemndas vedtak kan kreves av kommunen, biologiske foreldre og barnet selv hvis part, jf. 5. ledd
- Ny prøving kan skje etter 3. og 4. ledd ved særlige grunner, men biologiske foreldre kan ikke kreve dette

Rt. 2015 s. 110

- Om tvangsadopsjon og besøkskontakt
- Grl. § 102 og § 104 er med
- Muligheten for besøkskontakt har ikke senket den høye terskelen for adopsjon, men kan føre til at mothensynene ikke har samme tyngde

Særtiltak ved alvorlige atferdsvansker

Atferdstiltak, § 4-24 – 4-26

- Vilkår: Alvorlige atferdsproblemer
 - Ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet. NB: EMK; uskyldspresumsjon og spm om dobbeltstraff
 - Ved vedvarende rusmiddelmissbruk, eller
 - På annen måte: Utpreget normløs atferd; gatebarn, prostitusjon (forarb.).
 - Alder: ikke angitt i loven. Forarb: fra ca 12 år

Tiltakene, § 4-24

- Korttidsplassering i institusjon for observasjon, undersøkelse, behandling. Inntil fire uker. Kan fornyes for inntil fire uker. § 4-24 første ledd
- Hvis behov: Langtidsplassering i institusjon for behandling eller opplæring. Inntil 12 måneder, kan fornyes med inntil 12 måneder. Annet ledd
- Kan gjennomføres etter 18 år hvis bestemt før. Men ikke forlenges etter fylte 18 år, tredje ledd

Hvordan bestemmes det

- Uten samtykke: Fylkesnemnda
- Med samtykke: Barneverntjenesten
- Både den unge og foreldrene må samtykke opp til 15 år. Deretter bare den unge
- Den unge kan også samtykke i tilbakehold i institusjonen i inntil tre uker fra inntak eller fra samtykket senere er trukket tilbake
- Ikke rettspraksis